

EPIGRAFSKI SPOMENICI O RIMSKOM NAMJESNIKU DOLABELLI U CAVTATU

ANTE MARINOVIC

Nedavno je mali lapidarij u renesansnom kneževom dvoru u Cavtatu, obnovljenom brigom Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku za smještaj Bogišićeve biblioteke i muzeja,¹ obogaćen jednim novim vrijednim arheološkim nalazom. Radi se o kamenom natpisu iz davne prošlosti, iz prvih godina našeg računanja vremena, koji spominje dobro poznatog rimskog namjesnika u Dalmaciji, Dolabellu. (Slika 1.).

Sredinom mjeseca prosinca 1958. g. na gradilištu u današnjoj Vuličevića ulici, ili kako je u Cavtatu nazivaju »Ulica od šušnja«, vlasnosti Lesića Emanuela, radnici su radeći na novogradnji otkopali iz zemlje, na dubini od jednog metra otprilike, kamenu ploču s natpisom u rimskoj kapitali, dobro sačuvanu i tek nešto malo okrnjenu na gornjem i donjem lijevom uglu. Ploča je maksimalne dužine 55 cm, širine 34,5 cm i debljine 10 cm. Natpis na ploči glasi:

· DOLABELLA
LEG · PRO · PR
COH · VI · VOL
TRIB · L · PVRTISIO · ATINATE
IO · C · SAENIO · II · VIR

U istom lapidariju čuva se od ranije još jedan kameni natpis o Dolabelli, koji je u nauci dobro poznat, jer ga je objavio najprije Eitelber-

¹ 1956. g. preuzela je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu Bogišićevu biblioteku, grafičku zbirku i muzej u Cavtatu i povjerila je brizi svog Historijskog instituta u Dubrovniku. Institut je u tu svrhu mjeseca travnja 1958. g., prema zamisli svog direktora, dra. Cvita Fiskovića, završio radovima na obnovi i uređenju starog dvora cavtatskih kneževa-kapetana, sagrađenog polovicom XVI. st. (1555.—1558. g.), »da tu — kako se kaže u spomenploči otkrivenoj prigodom svečanog otvaranja dvora — okupi kulturnu baštinu ovog kraja«. Otada ova kulturna ustanova u Cavtatu radi kao posebna organizaciona jedinica u okviru Historijskog instituta u Dubrovniku.

ger² i zatim Mommsen u CIL III.³ Eitelbergerova transkripcija glasi: »P. CORNE... DOLABELL... VII VIRO EPVL... SODALITI-TIEN... PROPR DIVI...« Mommsen, nadopunjujući Eitelbergerovu transkripciju, čita ovako: »P. CORNE(lio) DOLABELL(ae.cos) VII · VIRO · EPVL(oni) SODALI · TITIEN(si l)EG · PRO · PR. DIVI · A(vgvsti et · Ti · Caesaris · Avgvsti civitates · svperioris provinciae. Hillyrici)« Prema današnjem stanju na sačuvanom komadu kamena, koji je, vidi se, dosta oštećen, dade se pročitati: »P · CORNE DOLABELL VII VIRO · EPVL SODALITITIENS EG PRO PR DIVI AV . . .« (Slika 2.).

Područje rimske provincije Ilirika bilo je prostorno veliko; pružalo se od Jadranskog mora sve do obala Dunava. Kako je ono uz to bilo često nemirno i po tome preteško za samog jednog namjesnika, to ga je Augustov nasljednik Tiberije podijelio g. 14. n. e. u dva dijela: gornji Ilirik (Superior provincia Illyrici — provincia Dalmatia) i donji Ilirik (Inferior provincia Illyrici). Gornji Ilirik (provincia Dalmatia) zauzimao je područje današnje srednje i južne Dalmacije, Albanije, Hercegovine i dio zapadne Bosne. U donji Ilirik je spadala današnja sjeverna Dalmacija, Hrvatsko Primorje do Raše u Istri, Lika i Krbava i sjeverozapadna Bosna. Na čelu gornjeg Ilirika postavi Tiberije za svog namjesnika (legatus Augusti proraetore) P. Cornelija Dolabellu, a u donjem Junija Blaesa. Samo dvije godine kasnije (16. g. n. e.) odlaskom Blaesa preuze Dolabella upravu nad oba dijela, koju je držao do 20. g. n. e.⁴

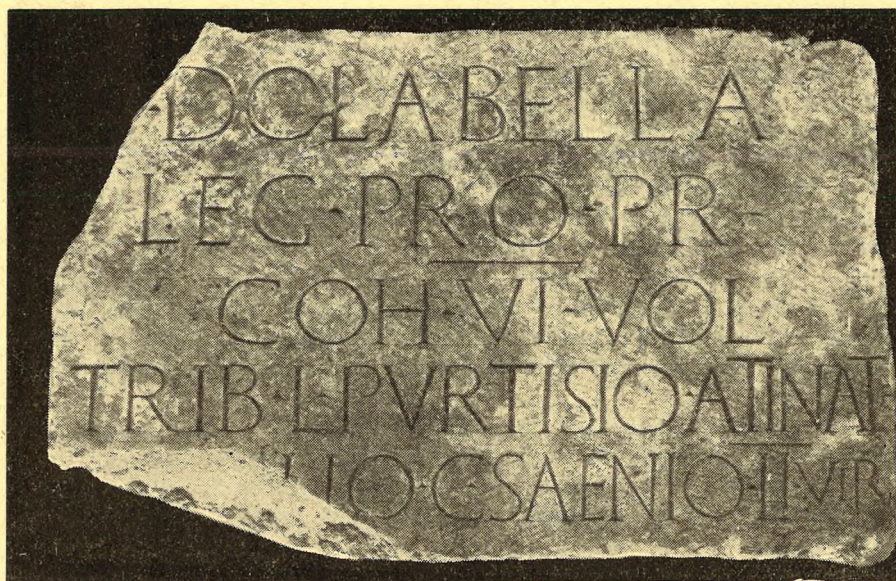
Dalmacija je bila uređena po uzoru i na način ostalih rimskih provincija. S njom upravlja u republikansko doba sad prokonzul (Cezar na pr. 59. g. pr. n. e.), sad propretor, a u carsko doba namjesnik, t. zv. »legatus Augusti propraetore«.

Da bi mnogobrojna ilirska plemena, koja su često bila nemirna, držao u što jačoj pokornosti, Rim je nastojao, da važnija i veća mjesta ilirska i grčka (uz obalu) što više latinizira i tako od njih stvori čvrsta uporišta za širenje svoje vlasti i rimskog duha. U tu svrhu naseljavao je u njima svoje veterane, a da bi gradove što jače privezao uza se, nadjeljivao ih je italskim i rimskim građanskim pravom i stvarao od njih rimske kolonije i municipije. Osim toga, da bi brže i lakše prebacivali i upućivali svoje čete tamo, gdje je najpotrebnije, Rimljani su izgradili čitav sistem za ono vrijeme dobrih cesta. U tome se naročito istakao legatus Augusti propraetore P. C. Dolabella, koji je za vrijeme svoje uprave dao sagraditi pet cesta, koje su vodile iz Salone, središta provincije, u unu-

² Rudolf Eitelberger v. Edelberg, Die Mittelalterlichen Kunstdenkmale Dalmatiens in Arbe, Zara, Traù, Spalato und Ragusa, u Jahrbuch der K. K. Central-Commission, V. band. (priredio dr. Gustav Heider) Wien, 1861. g., str. 288.

³ Theodorus Mommsen, Corpus inscriptionum latinarum, voluminis tertii, pars prior, Academiae litterarum regiae Borussicae 1873. g., str. 288., br. 1741.

⁴ Opširnije o borbama Ilira s Rimljanima i o rimskoj provinciji Dalmaciji i čitavom Iliriku vidi: Grga Novak, Prošlost Dalmacije, I. dio, Zagreb 1944. g., osobito strane 21—56.

1. Nedavno nađeni Dolabellin natpis u Cavtatu

tražnost, kako nas upućuje splitski cippus.⁵ Tako su se na našoj obali, a ponegdje i u unutrašnjosti uz novosagrađene ceste, razvili mnogi gradovi po rimskom uzoru; jedni su dobili municipalni, a drugi ustav kolonije sa svim odgovarajućim municipalnim i kolonijalnim magistratima. Stanovnici im se dijele na dva osnovna razreda: aristokraciju, vladajuću klasu i puk (plebs), koji je lišen svake vlasti, baš kao i u glavnom gradu prostranog carstva, Rimu. Dioba je provedena na osnovu cenzusa, t. j. prema procjeni imetka. Znači u njima vlada ustvari plutokracija. Po uzoru na Rim imali su svoje zakonodavne skupštine, senat, koji se sastojao od stotinu doživotnih dekuriona, t. zv. »ordo decurionum« imenovanih na osnovu cenzusa. Na čelu gradske uprave stoje *duumviri*, ranije *quattuorviri*, koje bira senat između dekuriona. Oni imaju i nižu sudbenu jurisdikciju (*duumviri iure dicundo*).

Između gradova u Dalmaciji osobito se ističu: glavni grad provincije Salona (današnji Solin), zatim središta triju sudbenih okruga (*conventus iuridici*), na koje je podijeljena čitava provincija: pored Salone, Scardona (blizu današnjeg Skradina) i Naronna (na mjestu današnjeg sela Vida kod Metkovića). Scardona je bila rimski municipij, Salona i Naronna kolonije. Osim njih još su poznatije rimske kolonije na našoj obali:

⁵ Grga Novak, Topografija i etnografija rimske provincije Dalmacije, »Nastavni vjesnik« društva hrvatskih srednjoškolskih profesora, knjiga XXVII., rujan 1918. g., sv. 1., str. 18.; Th. Mommsen, CIL. III., o. c., str.: 406—407., br. 3198—3201.

Jader (Zadar), Colonia Julia (Epidaurus, današnji Cavtat), pa jedina rimska kolonija u unutrašnjosti Aequum (na mjestu današnjeg Čitluka).⁶

Epidaurus, osnovan od Grka, postao je u početku I. st. n. e. rimska kolonija, koja je pripadala tribusu Tromentina. Iz mnogobrojnih dosada pronađenih i sačuvanih kamenih natpisa s područja današnjeg Cavtata doznajemo za neke magistratne kolonije. Tako se na jednom rimskom epitafu, što ga je pronašao Evans,⁷ spominje dekurion Q. Cassio Aquila. Na jednom drugom natpisu spominju se: dekurio, augustales, sex viri i čitav ordo decurionatus.⁸ Sačuvalo nam se nekoliko natpisa, koji spominju »duumvire iure dicundo«. Tako duumviri P. Vibius P. F. Urbicus i P. Anulenus Bassus pobrinuli su se, da se popravi neka cisterna.⁹ Jedan drugi natpis spominje duumvire nekog Placidusa i Epidianusa.¹⁰ Neka Pomentina Tertulla podiže nadgrobnu ploču svome ocu Marku, duumviru.¹¹

O rimskom namjesniku u provinciji (*legatus Augusti propraetore*) pronašla su se i sačuvala u Cavtatu dosad dva natpisa i oba govore o P. C. Dolabelli. Prvi je onaj već dobro poznat, što ga donose Eitelberger i Mommsen¹² i drugi ovaj sada novopronađeni i ovdje po prvi put objavljeni.

Što se tiče autentičnosti spomenika, ona je van svake sumnje, pogotovu ovog novopronađenog. Tip i izgled slova ukazuje na rimsku kapitalu, koja je bila u upotrebi počevši od I. st. pr. n. e. i koja je naročito u doba Augusta (27. pr. n. e. — 14. n. e.) dobila osobiti kaligrafski izgled sa skladno i strogo pravilno, s obzirom na visinu i širinu proporcionalno oblikovanim, skoro četvrtastim slovima, kojih horizontalni duktusi prave s vertikalnim prave kutove. To je u epigrafici dobro poznata *scriptura capitalis monumentalis seu quadrata* takozvanih *titula*, ili grčki ἐπιγραφαί, ἐπιγράμματα, t. j. natpisa svečanijeg izgleda i javne namjene, kao što su prigodne posvetne spomen ploče, počasni tekstovi, nadgrobne ploče i drugi. Oba naša natpisa o Dolabelli, osobito ovaj novopronađeni, kao spomenici javne namjene, pisana su takvom kaligrafskom, svečanom *capitalis monumentalis quadrata*, a jer je Dolabella bio rimski namjesnik u Dalmaciji početkom I. st. n. e., to ih sa sigurnošću možemo datirati tim vremenom. Njihovo pismo pokazuje sve odlike rimske kapitale, koja je

⁶ O ustrojstvu rimske provincije Dalmacije i o rimskim municipijima i kolonijama u njoj vidi: Marko Kostrenčić, Hrvatska pravna povijest (predavanja, štampano kao rukopis), Zagreb, s. a., str. 237—252; isti, Nacrt historije Hrvatske države i hrvatskog prava, Zagreb 1956. g., str. 88—89; G. Novak, Prošlost Dalmacije I. dio, posebno strane 68—85 i naročito raspravu istoga, Topografija i etnografija rimske provincije Dalmacije, »Nastavni vjesnik«, knjiga XXVII., sv. 1—5., Zagreb 1918.—1919. g.

⁷ Objavio Baldo Kosić u »Slovinac«, list za književnost, umjetnost i obrtnost, godina šesta, Dubrovnik 1883. g., str. 109.

⁸ Eitelberger, o. c., str. 288; Th. Mommsen, o. c., str. 289, br. 1745.

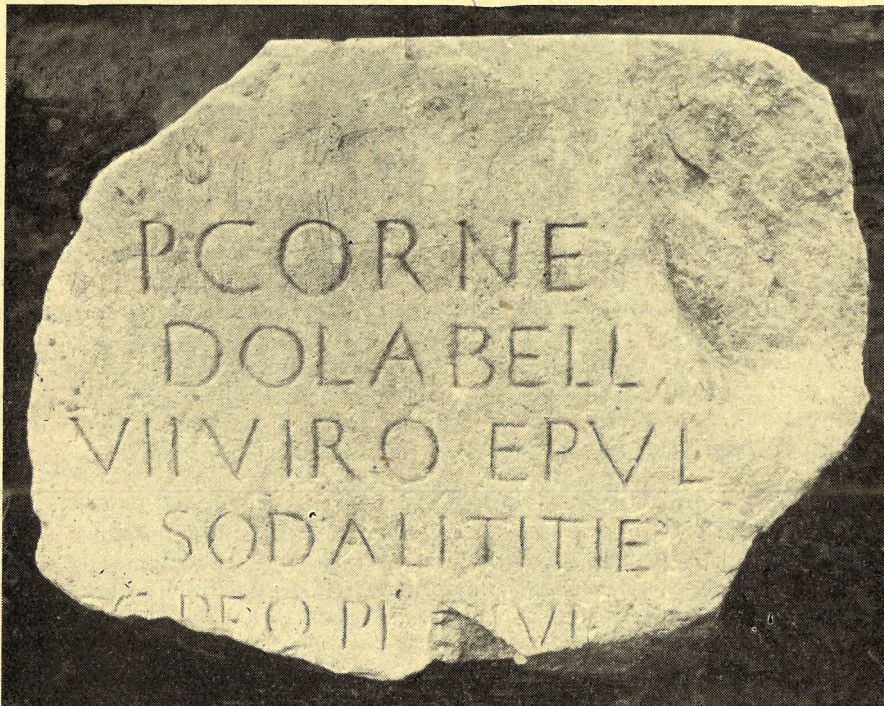
⁹ Th. Mommsen, o. c., str. 289., br. 1750.

¹⁰ Ibidem, str. 289, br. 1747.

¹¹ Ibidem, str. 289, br. 1748. Vidi također »Slovinac« 1883. g., str. 502. (objavio B. Kosić).

¹² Vidi bilješke 2. i 3.

bila u upotrebi upravo u I. st. n. e. Tu se već pojavljuje *abbreviatio per suspensionem*, t. j. skraćivanje riječi, da bi se dobilo na prostoru, i to na način, da se izostavi nekoliko posljednjih slova: (LEG · PRO · PR · = Legatus propraetore; COH · = Cohorta; VOL · = voluntaria; TRIB · = Tribunus). Kontrakcije ili stezanja, *abbreviatio per contractionem*, gdje se iz unutrašnjeg dijela riječi izostave neka slova, još nema, jer je kontrakcija u prvim stoljećima n. e. vrlo rijetka, ali zato ima već nekoliko *sigla, singulae litterae*, gdje jedno slovo označava čitavu riječ (P. =

2. Dolabellin natpis u Cavtatu

Publius u ranijem natpisu i L. = Lutio; C. = Caio u ovom novopronađenom). Usporedimo li naše natpise s ranije pronađenim i u nauci već datiranim, kao na pr. s dobro poznatim kamenom iz I. st. n. e. iz Solina (stare rimske Salone), koji je danas uzidan na pročelju jedne kuće u Splitu,¹³ već sami *conspectus generalis* ukazuje nam na isti tip slova *capitalis monumentalis quadrata*. Jedino treba primijetiti, da u novopronađenom natpisu slovo T ponešto nadvisuje ostala slova, ali samo kad se

¹³ Vidi: Viktor Novak, *Latinska paleografija*, izdanje Univerziteta u Beogradu, Naučna knjiga Beograd 1952. g., str. 83, slika 9.

našlo između dva vokala (u riječi Atinate), inače je jednako ostalim slovima. U istoj riječi Atinate krajnje E je mnogo manje od ostalih slova, a to zato, jer se našlo na kraju retka, gdje klesar očito nije imao prostora za veće slovo. Isti je slučaj i s posljednjom riječi natpisa VIR, gdje su slova V i R manja prema ostalim slovima natpisa, a srednje slovo I još manje.

Ranije pronađeni kameni natpis o Dolabelli, (koji je već u nauci dobro poznat, jer su ga objavili Eitelberger i Mommsen), jest spomenstup, što su ga gornjodalmatinski gradovi podigli u čast ovom rimskom namjesniku. Prema mišljenju G. Novaka,¹⁴ Dolabella, pored toga što je bio neumoran u građenju cesta, posvetio je veliku brigu dalmatinskim gradovima, pa su mu ovi u znak zahvalnosti podigli taj spomenstup. Iz natpisa doznajemo, da je Dolabella bio član jednog od četiriju velikih rimskih svećeničkih kolegija, takozvanih »*septemviri epulones*«, i to kao pripadnik svećeničkog zbora »*Titiensi*«,¹⁵ što ga je osnovao već sabinski kralj Titus Tadius. Titienses bijahu jedan od triju najstarijih prvobitnih tribusa rimskog naroda, u koje su razvrstani patriciji rimski s obzirom na porijeklo (Ramnes, *Tities*, Luceres). Po tome se vidi, da je legat Dolabella bio odličnog porijekla i član ugledne stare rimske patricijske familije. Rimljani su očito smatrali Dalmaciju vrlo važnom provincijom, pa su upravu nad njom povjeravali istaknutim pojedincima: 59. g. pr. n. e. Gaju Juliju Cezaru kao prokonzulu; 46. g. pr. n. e. prokonzulu Vatiniju; od 14—20. g. n. e. P. Corneliju Dolabelli, kao carskom namjesniku (legatus Augusti propraetore). *Septemviri*, u prvo vrijeme tresviri, *epulones* brinuli su se za čast ili gozbu bogovima, kad su se davale javne igre u starome Rimu.

Spomenstup o Dolabelli je prilično oštećen, tako da se posljednji redak natpisa teško čita, i to baš tamo, gdje se Dolabella spominje kao legatus Augusti propraetore. Upravo zbog toga novopronađena kamena ploča, s natpisom o Dolabelli, ima još veću arheološku vrijednost, kao povijesni izvor prvoga reda. Na njoj se sasvim jasno čita: DOLABELLA LEG(atus) PRO PR(aetore).« Osim toga na ploči se spominje vojnički tribun šeste dobrovoljačke kohorte, Lutius Purtilius Atinate (= Atinjatin, iz Atine, grada u Laciju). To je ujedno potvrda, da je i Dolabella, kao i drugi prokonzuli, ili propretori u ostalim provincijama rimske države, imao svoju tjelesnu stražu, koju su sačinjavali vojnici šeste kohorte dobrovoljaca, t. j. onih, koji su kao njegovi prijatelji, a djelomično valjda i kao područni činovnici, došli s njim iz Rima u Dalmaciju. Kohorta je odio rimske vojske, jedna desetina legije. Legija je obično brojila 6000 vojnika, ali budući da znamo, da Cezarove legije u provincijama nisu bile nikada potpune, već su imale prosječno do 4000 momaka, to možemo računati, da se tjelesna straža Dolabellina sastojala otprilike od 500 vojnika.

¹⁴ G. Novak, Prošlost Dalmacije, I. dio, Zagreb 1944. g., str. 55.

¹⁵ Više o svećeničkim zborovima u Rimu vidi: Eisner-Horvat, Rimsko pravo, Zagreb 1948. g., str. 41, bilj. 1. i str. 49—51.